



УДК: 340

## THE ESSENCE AND CONTENT OF THE LEGAL EDUCATION OF FUTURE MASTER'S HISTORIANS AS AN INDICATOR OF EXPERTISE, PROFESSIONAL COMPETENCE AND READINESS FOR INDEPENDENT TEACHING ACTIVITY

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ-ІСТОРИКІВ ЯК ПОКАЗНИК ФАХОВОСТІ, ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ГОТОВНОСТІ ДО САМОСТІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Zakrevska A. A/Закревська А. О.

ORCID ID 0000-0002-0329-1486

Flight Academy of the National Aviation University,

Kropyvnytskyi, Dobrovol's'koho, 25005

Льотна академія Національного авіаційного університету,

Кропивницький, Добровольського, 1, 25005

**Анотація.** У статті досліджено причинно-наслідкові залежності, що лежать в основі професійних та психологічних труднощів взаємодії учителів з учнями, а також неможливості педагогів продемонструвати на власному прикладі чи пояснити учням сутність політичних, державотворчих, економічних та соціально-культурних процесів у правовому полі. На основі вивчення вітчизняної педагогічної практики визначено рівень правової підготовки і культури майбутніх вчителів-істориків. Досліджено такі показники правової культури майбутніх вчителів, як знання законодавчої бази, готовність дотримуватися законодавчих норм у професійному та повсякденному житті, готовність відстоювати власні права та виконувати обов'язки перед суспільством, користуючись правовим інструментарієм.

Сутність і зміст правового виховання майбутніх магістрів-істориків, що незабаром розпочнуть власну педагогічну практику в українських закладах освіти, повинні бути спрямовані на вирішення ряду питань: стимулювання розвитку інтересу до постійного дослідження нормативно-правової бази, збільшення багажу знань заради захисту власних професійних та громадянських прав і свобод та можливості передачі цих стимулів вихованцям.

**Ключові слова:** правове виховання, сутність правового виховання, зміст правового виховання, професійна компетентність, правова свідомість.

### Вступ

Гармонійний і ефективний розвиток України як правової держави, у якій поважається принцип законності та верховенства права, а також визнається необхідність подолання кризових процесів як пережитків антидемократичного ладу, можливий завдяки просвітницькій педагогічній діяльності. Майбутні вчителі історії та правознавства – це ті представники педагогічної української еліти нового часу, які мають чи не найбільший вплив на формування правової свідомості української молоді. Прискорення процесу становлення України як демократичної держави можливе завдяки культивуванню та розвитку вітчизняних традицій правової системи, духовності, моральності та державності. Правильно організована правова освіта у ЗВО сприяє становленню високопрофесійних та конкурентоспроможних фахівців, які можуть стати взірцем для нового покоління.



Сутність і зміст правового виховання майбутніх учителів історії – поняття не менш важливі, ніж ґрунтовні знання з профільного предмету, а також високорозвинені людські якості, такі, як доброзичливість, щирість, готовність до відкритого діалогу, безперервного навчання та самовдосконалення, культивування демократичних цінностей і свобод. Формування сутності і змісту правового виховання для студентів ЗВО, у тому числі – майбутніх педагогів – надзвичайно складний та насичений процес. Він вимагає постійного моніторингу учбової діяльності як самих майбутніх педагогів, так і здобувачів середньої освіти, з якими невдовзі будуть комунікувати молоді вчителі. Тож сутність і зміст правової освіти для майбутніх вчителів – поняття, що мають відповідати сучасним динамічним змінам в системі державотворення і оновлення нормативно-правової бази, а також відповідати сталим, не змінним цінностям безапелляційної поваги до демократії, громадянського суспільства загалом та кожної окремо взятої людини зокрема.

**Мета статті** – дослідження сутності і змісту правової освіти майбутнього учителя історії в процесі правового виховання, виявлення відповідності сучасної системи правового виховання в ЗВО новим запитам демократичного суспільства та європейському рівню правової свідомості.

### **Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями**

Безапелляційно, що педагог – центральний учасник освітнього процесу, що в ідеалі має бути взірцем для наслідування вихованцями. Демократичні цінності, що культивує сучасна українська школа, дозволяють усім учасникам навчально-виховного процесу користуватися широким спектром навчальних і дослідницьких можливостей. Проте, учні середньої та старшої ланки не завжди здатні свідомо керувати процесом самостійної діяльності так, аби він відповідав усім освітнім вимогам та правовим нормам. Фахова компетентність учителя історії – основний інструмент, за допомогою якого молодий педагог керує навчальним процесом не тільки під час уроку, але й коригує поведінку учнів у суспільстві загалом. Зерно таких розгалужених процесів, що мають правові, політичні, та соціально-культурні наслідки, закладається у сутності і змісті правової освіти, яку майбутні вчителі здобувають у ЗВО.

Приклади педагогічних і соціологічних досліджень, що описані в правовій літературі, свідчать про те, що рівень правової свідомості молодих вчителів не завжди відповідає запитам сучасної педагогічної, соціально-культурної та політичної системи. Основою правових знань більшості педагогів є окремі правові норми, пов'язані з профільною діяльністю, а також загальні положення основних прав, свобод і обов'язків громадянина. Безапелляційно, що для майбутнього вчителя історії таких знань замало, адже для гармонійного розвитку такого фахівця необхідно постійно досліджувати оновлення нормативно-правової бази, уміти пояснити учням, на яких принципах і традиціях розвивається система сучасного державотворення і законодавства, вміти прогнозувати запити і виклики суспільства, що очікуються найближчими роками.

В багатьох випадках індивідуальні компетентнісні запити майбутніх



учителів історії зумовлені необхідністю володіння певним багажем знань на рівні, який дозволить утримуватися в професії. Завдання сучасної правової освіти у ЗВО – створити умови, що стимулюють живий інтерес магістрів до самостійного дослідження законодавчих процесів, вивчення юридичної практики та правових наслідків певних дій. Інше завдання правової освіти – стимулювати у педагогів бажання виховувати гідне покоління українців, які зможуть вільно володіти інформацією щодо власних обов'язків та захисту прав і свобод не тільки на національному, але й міжнародному рівні.

Реалізувати ці завдання може допомогти значний фонд накопичених знань, викладених у педагогічній та юридичній літературі вітчизняними та зарубіжними дослідниками даної проблематики.

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Про сутність і зміст правового виховання дізнаємося з праць В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. П. Данильяна. Теоретико-методологічні проблеми феномену правової культури розглядаються в працях вітчизняних та зарубіжних вчених С. Алексєєва, О. Аграновської, В. Баранова, Г. Балюк, А. Венгерова, В. Головченка, В. Гоймана, Н. Гранат, В. Казимирчука, В. Камінської, Д. Керімова, М. Кейзерова, М. Козюбри, В. Кудрявцева, М. Матузова, О. Скакун, В. Нерсисянца, П. Рабіновича, О. Ратинова, В. Сальникова, О. Семітко, П. Фарбера, О. Шапієвої та ін. Проблеми правового виховання та соціалізації студентської молоді, ролі юридичної педагогіки присвячені праці Л. Беляєвої, В. Бурлакова, Н. Гранат, В. Давидова, В. Кикотя, А. Рябова, А. Столяренка, Є. Татаринцевої.

Порівняння результатів педагогічних досліджень та напрацьованої бази знань з даного питання дає привід стверджувати, що галузь правового виховання в закладах вищої освіти представляє собою широке поле для розвитку і вдосконалення, оскільки аспекти національного і міжнародного права у системі сутності і змісту програм з правового виховання втілені недостатньо. «Мета і завдання правового виховання в сучасних умовах повинні бути переосмислені та набути принципово іншого характеру, навіть саме формулювання правовиховного процесу як виду державної діяльності підлягає переоцінюванню» [5; 20].

### **Виклад основного матеріалу з дослужуваної проблеми**

Процес реалізації конституційного принципу розвитку високої правової культури можливий завдяки вдосконаленню системи правового виховання в процесі підготовки тих педагогів, які незабаром почнуть самостійну професійну діяльність і будуть брати пряму участь у формуванні адекватної правосвідомості української молоді. На протязі всього періоду розвитку України як молодої демократичної держави проблему побудови системи правового виховання і її вдосконалення розглядали різні автори, але поява великої кількості публікацій, дотичних до цієї тематики, не спричинила суттєвих змін в навчальних програмах ЗВО. Сутність і зміст правового виховання в сучасних закладах освіти можна розглядати за допомогою методологічних підходів, які описують сам феномен правового виховання майбутніх вчителів.



Уявлення про сенс правового виховання залежить від розуміння процесу виховання, а також від розуміння самого права. На підставі цих критеріїв можна простежити певні етапи в дослідженні проблеми правового виховання [4; 23].

Перший етап. 40-х та 50-ті рр. ХХ ст. Поняття про правосвідомість, відповідальність та саме право формується під впливом Комуністичної партії та громадських організацій. Процес правового виховання тільки починає досліджуватись; його можна простежити в роботах П. С. Елькінда, О. А. Лукашевої, В. А. Сирцева.

Другий етап. 60–80-ті рр. ХХ ст. цей період до плеяди дослідників у сфері права підключаються Ф. Ф. Третьякова, В. В. Тищенко, Т. І. Демченко. Вони намагаються розібрати сутність термінів «правове виховання», з'ясувати його мету і завдання і необхідність.

Третій етап. Середина 80-х — початок 90-х рр. ХХ ст. В цей період з'явилися перші праці, в яких простежувалась критика догматичного стилю виховання. З розвитком нового підходу до праворозуміння пов'язані праці В. К. Забігайло, В. В. Оксамитного, М. П. Рабіновича.

Четвертий етап. 90-ї р. ХХ століття – наш час. Нова ера в дослідженні правової сфери пов'язана з появою великої кількості нових держав, що утворилися наприкінці попереднього століття. Західноорієнтований вектор, що обрала наша країна, передбачає суттєве підвищення рівня правової свідомості кожного громадянина, розширення термінологічної бази, введення в практичне застосування нового дієвого правового інструментарію.

Академік НАН України В. Я. Тацій звернув увагу на появі лібертатного і природно-правового розуміння права, вивчення яких потребує комплексного підходу до тлумачення теоретико-методологічних і практичних аспектів правового виховання: «Сьогодні вкрай необхідно зорієнтувати молодь на поглиблене розуміння значення права як найбільш універсального, легітимного засобу регулювання взаємин між людьми, особою та державою, заснованого на визнанні людини найвищою соціальною цінністю, взаємній відповідальності людини та держави. Саме такий методологічний підхід сприятиме формуванню у студентської молоді оновленого юридичного світогляду, що спирається на міцний фундамент морально-правових якостей, здатних стати на заваді асоціальної поведінці, здійсненню правопорушень» [7; 51].

За думкою більшості дослідників останніх років сутність правового виховання виражається через методи і масштаб його реалізації. В площині «державна – суспільство» правовиховання розуміється як цілеспрямована, послідовна, систематична діяльність держави та її органів, а також громадських об'єднань і організацій з формування певної системи правових знань, вмінь і навичок, правового мислення, правових почуттів — почуття законності, почуття поваги до права і закону, почуття поваги до тих соціальних цінностей, які регулюються і охороняються правом і законодавством. В площині «ЗВО – майбутній учитель» таке виховання передбачає комплекс заходів, що спрямовані на формування правової свідомості, правової культури і правової поведінки. Сутність і зміст правового виховання майбутніх магістрів-істориків



– це показник фаховості спеціалістів, які незабаром вийдуть зі стін ЗВО і продовжать реалізовувати принципи права вже в самостійній педагогічній діяльності.

За думкою дослідника П. П. Баранова поняття «сутність правового виховання» охоплює процес формування стійких правових ідей і принципів у правосвідомості тих, хто виховується. Під «змістом правового виховання» слід розуміти процес цілеспрямованої і систематичної дії на індивідуальну і групову правосвідомість громадян усього інструментального комплексу правових засобів, якими володіє суспільство. Тобто зміст правового виховання майбутніх магістрів-істориків виражає його мета - а зміст — комплекс правових заходів для реалізації цієї мети.

Щоб краще зрозуміти зміст поняття «правове виховання», необхідно розглянути його цілі. Вітчизняна юридична література засвідчує різні підходи до трактування цілей такого процесу. Одна з головних цілей - організувати ідейновиховний процес, покликаний формувати певний обсяг правових знань, правові переконання, виховувати почуття поваги до норм права та переконаність у необхідності їх виконання [5; 16]. Інша ціль – сформувати такий рівень правової культури, якому буде характерною досконалою правова свідомість, коли виконання прямих обов'язків і уміння користуватися конституційними правами в широкому спектрі буде невідомою і природньою рисою громадянина. Також «метою правового виховання вважається вплив правових інститутів на свідомість індивідів та соціальних груп, який перетворює політико-правові ідеї та вимоги права на особисті переконання громадян» [5; 18]. Тож можна підсумувати, що сутність правового виховання – це складний організований багатокomпонентний процес, що передбачає кілька цілей: формування правосвідомості; формування певного рівня правової культури; здійснення впливу правових інститутів на свідомість, що дає змогу перетворювати правові знання і вимоги права на особисті переконання громадян [5; 21].

Аналізуючи поняття «зміст правового виховання» як однієї з важливих компонентів формування готовності магістра-історика по подальшій педагогічній діяльності, нагадаємо, що під ним слід розуміти процес цілеспрямованої і систематичної дії на індивідуальну і групову правосвідомість громадян усього інструментального комплексу правових засобів, якими володіє суспільство (в даному випадку – методи і засоби, якими послуговується ЗВО в процесі навчання студентів). Процес правового виховання магістрів відбувається в рамках державної програми, спрямованої на підвищення рівня правової свідомості. Наказом МОН України від 31.12.2004 р. №998 встановлено, що зміст гуманітарної підготовки у педагогічних закладах освіти полягає в поглибленні та професіоналізації мовної, філософської, політологічної, культурологічної, правознавчої, економічної освіти, вивченні заходів гармонійної взаємодії природи й суспільства, а також передбачає професійно-педагогічне спрямування [6;83].

В процесі підготовки майбутніх магістрів-істориків до самостійної професійної діяльності слід розуміти, що компонент правової культури



потрібно розглядати нерозривно з компонентом професійної культури. Завдяки симбіозу таких компонентів, на думку І. Коваленко, в полі суспільної культури утворюється професійно-правовий сегмент, на формування якого впливають соціальні та особистісні чинники. Під соціальними (зовнішніми) чинниками слід розуміти сукупність факторів впливу таких, як виховне та навчальне середовище, правовий клімат в межах ЗВО, наповненість та зміст правовиховних навчальних програм. Формування особистісних чинників залежить від соціальних: зусиль, які докладаються викладачами для реалізації державних програм, спрямованих на підвищення рівня правосвідомості; наявності необхідного методичного забезпечення та простору для особистісного професійного, творчого і правового розвитку магістрів. Зміст та сутність правового виховання у ЗВО напряду впливає на формування таких особистісних факторів, як готовність виконувати громадянські обов'язки, мотивація до розвитку в правовій сфері, бажання прищеплювати поняття патріотизму учням, разом з ними приймати участь в освітніх заходах, спрямованих на підвищення рівня правової культури.

Успішність формування високої правової культури майбутніх магістрів-істориків залежить від організації навчально-виховного середовища, що включає в себе ряд компонентів: врахування психологічних особливостей навчальної групи, використання сучасних навчальних технологій, комплексного підходу до процесу навчання, правильної стимуляції навчально-пізнавальної діяльності студентів.

### **Висновки.**

Грунтовне дослідження стану формування правової свідомості і правової культури майбутніх магістрів-істориків в процесі правового виховання, аналіз вітчизняної та зарубіжної юридичної літератури, результатів соціологічних досліджень засвідчило необхідність вдосконалення моделі правового виховання студентів ЗВО. Подальші дослідження в зазначеній сфері дадуть змогу розробити необхідні практичні рекомендації щодо розширення наповнення змісту навчальних програм в області права, а відтак – формування соціальних та особистісних чинників, які сприятимуть кращій підготовці майбутніх педагогів до самостійної професійної діяльності. Поглиблене теоретичне та емпіричне вивчення проблеми готовності майбутніх вчителів історії до плідної взаємодії з учнями в професійному полі показало недостатній рівень сформованості правової культури у магістрів ЗВО.

З огляду на це перспективним напрямом подальших наукових досліджень є створення такої правовиховної системи у ЗВО, яка б забезпечила країну висококваліфікованими спеціалістами, орієнтованими на подальшу професійну самореалізацію та життя в суспільстві з європейськими цінностями.

### **Література**

1. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
2. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. Київ: «ЕксОб», 2004. 304 с.



3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Бусел. Київ: Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2004. 1440 с.
4. Лекторский В.А. О толерантности. Философские науки. 1997. № 3–4. С. 14–19.
5. Добровіцька О.О. Підготовка майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Слов'янськ, 2019. 304 с.
6. На пути к толерантному сознанию / отв. ред. А. Асмолов. Москва: Смысл, 2000. 255 с.
7. В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. Правове виховання в сучасній Україні. Монографія. Х., «Право», 2013. 10-18 с.

### References

1. Yarmachenka, N.D. (Ed). (2001). Pedagogical dictionary. Kyiv: Pedagogicheskaya mysl [in Ukrainian].
2. Radula, V.V. (Ed). (2004). Sociological and pedagogical dictionary. Kyiv: „EksOb” [in Ukrainian].
3. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (2004). V. Busel (Ed). Kyiv: Irpin : VTF „Perun” [in Ukrainian].
4. Lektorskiy, V.A. (1997). About tolerance. Filosofskiye nauki. (№ 3-4), 14–19 [in Ukrainian].
5. Dobrovits'ka, O.O. (2019). Preparation of future social workers for tolerant interaction in an inclusive environment. Candidate's thesis. Slovyansk [in Ukrainian].
6. Asmolov, A.G. (Ed). (2000). Towards a tolerant consciousness. Moskva: Smysl [in Ukrainian].
7. V. Ya. Tatsii, A. P. Hetman, O. G. Danilyan. Legal education in modern Ukraine. Monograph. Kh., "Pravo", 2013. 10-18 p.

**Abstract.** *The article examines the cause-and-effect relationships that underlie the professional and psychological difficulties of interaction between teachers and students, as well as the ability of teachers to demonstrate by their own example or explain to students the essence of political, state-building, economic, and socio-cultural processes in the legal field. Based on the study of domestic pedagogical practice, the level of legal training and culture of future history teachers is determined. Such indicators of the legal culture of future teachers as knowledge of the legal framework, readiness to comply with legal norms in professional and everyday life, readiness to defend one's rights and fulfill obligations to society using legal tools were studied.*

*The essence and content of the legal education of future masters-historians, who will soon start their own pedagogical practice in Ukrainian educational institutions, should be aimed at solving a number of issues: stimulating the development of interest in the constant research of the regulatory and legal framework, increasing the baggage of knowledge in order to protect one's professional and civil rights and the freedom and ability to transfer these incentives to pupils.*

**Key words:** *legal education, essence of legal education, content of legal education, professional competence, legal awareness.*

**Науковий керівник:** доктор педагогічних наук, професор  
Анісімов Микола Вікторович.

Стаття підготована в рамках програми №27  
«Современное машиностроение и инновационные технологии».  
Стаття надіслана 5. 06. 2023 р. Закревська А. О.